

برنامه‌ریزی راهبردی اکوتوریسم پایدار در شهرهای کوچک با استفاده از مدل‌های تحلیل عاملی تأییدی، SWOT و QSPM (مطالعه‌ی موردی: شهرستان ماسال، گیلان)

| تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۲/۲۰ | تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۳/۳۰ |

یاسر قلی‌پور

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.
gholipour.yaser@znu.ac.ir (مسئول مکاتبات)

محمد علی صیادی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه علوم و تحقیقات اصفهان. m62as@yahoo.com

چکیده

توسعه‌ی اکوتوریسم در ابتدا نیازمند برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه است. برنامه‌ریزی توسعه‌ی اکوتوریسم در دوران اخیر یکی از مباحث توسعه‌ی پایدار گردشگری و توسعه‌ی منطقه‌ای در جهان بوده است. اکوتوریسم یا گردشگری طبیعت‌محور مسئولانه، چنانچه در راستای اهداف توسعه‌ی پایدار حرکت نماید، رفاه جامعه‌ی محلی را تضمین می‌کند. در همین راستا هدف این مقاله تعیین راهبردهای توسعه‌ی اکوتوریسم در شهرستان ماسال در غرب استان گیلان است. تحقیق حاضر توصیفی-تحلیلی و از نوع کاربردی-توسعه‌ای است. نمونه‌ی آماری تحقیق شامل ۴۲ نفر از کارشناسان آشنا با موضوع در مقاطع کارشناسی‌ارشد و دکتری بوده‌اند که به روش دلفی و در سه مرحله به تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در رابطه با وضعیت اکوتوریسم شهرستان اقدام کرده‌اند. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و Lisrel 8.80 استفاده شده و برای تعیین روایی پرسشنامه از پانل متخصصان و مدل تحلیل عاملی تأییدی مرتبه‌ی اول و برای تعیین پایایی آن از آزمون آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۰۴ بهره گرفته شده است. سپس با استفاده از مدل‌های SWOT و QSPM به تدوین راهبردهای توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان ماسال اقدام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد استراتژی قابل اجرا برای این هدف، استراتژی محافظه‌کارانه با راهبردهای WO خواهد بود.

واژگان کلیدی: راهبرد، اکوتوریسم پایدار، شهر کوچک، ماسال

مقدمه

اکوتوریسم در ادبیات فارسی طبیعت‌گردی نام گرفته و گرایش نو و پدیده‌ای نسبتاً تازه در صنعت جهانگردی است که به معرفی چشم‌اندازهای طبیعی به گردشگران با حفظ هویت مکانی آنها می‌پردازد. طبیعت‌گردی به دلیل حساسیت‌های محیطی و اقتصادی از جایگاه ویژه‌ای نزد برنامه‌ریزان گردشگری برخوردار است؛ چرا که از نظر زیست‌محیطی موجب حفظ محیط‌زیست شده و از منظر اقتصادی، پویایی اقتصاد جامع محلی را در پی دارد (شجاعی و همکاران، ۱۳۹۳ به نقل از احمدی و همکاران، ۲۱۹:۱۳۹۶). همچنین اکوتوریسم برای بسیاری از مکان‌ها مشارکت جدیدی با شناخت عرضه و تقاضا فراهم می‌کند که بر اساس مدیریت یکپارچه (بخش‌ها و ذی‌نفعان) بنیان نهاده شده است (T.O. Cheung & Jim, 2014:149). در همین راستا ناحیه مورد مطالعه‌ی پژوهش شهرستان ماسال، یکی از شهرستان‌های شمالی دریای خزر است که در شمال غربی استان گیلان قرار گرفته است. این شهرستان از جاذبه‌های گردشگری و طبیعی فراوانی برخوردار است و همین امر موجب جذب گردشگران زیادی از سراسر کشور و حتی خارج از ایران به این منطقه شده است. با توجه به نقش صنعت گردشگری در ایجاد اشتغال پایدار، چنانچه این قابلیت‌ها به خوبی شناسایی و مدیریت شود، گام موثری در جهت توسعه‌ی پایدار منطقه‌ای برداشته خواهد شد.

بیان مسأله

توسعه‌ی پایدار از رهیافت اکوتوریسم موضوع مهمی در جهان امروز است (Kiper, 2013:778). به‌طوری‌که اهداف مجادله‌انگیز توسعه‌ی پایدار و چالش‌های اساسی بخش اکوتوریسم، تنها از طریق برنامه‌ریزی دقیق فعالیت‌های اکوتوریسم و مدیریت امکان‌پذیر است که اهداف اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی را متعادل می‌سازد (Fadahunsi, 2011:280). در این میان، اکوتوریسم پایدار، توریسمی تعریف می‌شود که از نظر اکولوژیکی پایدار باشد، یعنی به نیازهای فعلی اکوتوریست‌ها پاسخ دهد و به حفظ و بسط فرصت‌های اکوتوریستی در آینده بپردازد و به‌جای صدمه‌زدن بر اکولوژی، در جهت پایداری آن تلاش ورزد (زاهدی، ۱۳۸۹:۸۹).

از طرف دیگر رشد جمعیت کشور، طی چند دهه‌ی اخیر و افزایش جمعیت جوان آن، لزوم توجه به راهکارهای جدید برای ایجاد اشتغال در کشور را نمایان

امروزه توسعه گردشگری در هر برنامه توسعه (منطقه‌ای، استانی یا کشوری) عاملی کلیدی است و گرچه توسعه کشاورزی، صنعتی و گردشگری از راه‌های مختلف ایجاد کسب و کار هستند، ولی توسعه گردشگری، راحت‌ترین و سریع‌ترین روش ایجاد کسب و کار در مقایسه با دوروش دیگر است (سعیداردکانی و همکاران، ۲۰۱۳:۱۳۸۹).

گردشگری یکی از فعالیت‌های اقتصادی است که سریعاً در حال رشد در سطح جهان است. بر طبق یافته‌های UNWTO (۲۰۱۵) گردشگری بین‌المللی به رکورد ۱/۲۴۵ میلیارد دلار آمریکا در سال ۲۰۱۴ دست یافته است. در کل سهم فعالیت‌های گردشگری در تولید ناخالص ملی کل، با احتساب اثرات مستقیم و غیر مستقیم، ۹ درصد می‌باشد و از هر ۱۱ شغل، یکی مربوط به گردشگری است (Meleddu & Pulina, 2016:67).

در این میان معمولاً از اکوتوریسم بعنوان بارزش‌ترین مظهر توریسم پایدار در جهان یاد می‌شود. توسعه‌ی اکوتوریسم بعنوان فرصت اصلی در جریان اقتصاد رایج، مطرح است، به‌طوری‌که این بخش از توریسم، مزایای اقتصادی - اجتماعی مهمی در پی دارد که با حداقل سرمایه‌گذاری در استفاده از ظرفیت‌های طبیعی توریسم به دست می‌آید و ابزاری برای حفاظت طبیعی و توسعه‌ی پایدار محلی می‌باشد (AdrianaTisca et al, 2016:428). به عبارتی اکوتوریسم شکلی از گردشگری است که بر همکاری در حفظ منابع طبیعی و فرهنگی در نظر داشتن نقش اقتصادی آن در جوامع محلی، اشاره دارد (Masberg & Morales, 2008:289). مفهوم اکوتوریسم، مناسب‌ترین فعالیت گردشگری است که قابلیت توسعه در حوزه‌های گردشگری فرهنگی و روستایی را داراست (YÖlmaz, 2011:241) و موضوع مباحثات زیادی در توسعه‌ی پایدار منطقه‌ای شده است (Miller, 2017; Seifi & Ghobadi, 2017:472). به بیان دیگر اکوتوریسم، توسعه‌ی پایدار گردشگری است که بر پایه‌ی منابع اکوتوریستی مانند (چشم‌اندازهای اکولوژیکی، محیط‌زیست اکولوژیکی، فرهنگ اکولوژیکی، تکنولوژی اکولوژیکی، صنعت اکولوژیکی، تولیدات اکولوژیکی و ...) به عنوان محتوا و براساس تمدن اکولوژیکی توسعه یافته است (Jing & Fucui, 2011:1563). لیو یان^۱ (۲۰۰۹) تأکید می‌کند که اکوتوریسم باید بر لذت‌بردن از طبیعت و حفاظت از آن تأکید داشته باشد (Jing & Fucui, 2011:1564).

می‌سازد. وجود توان‌های مختلف گردشگری در سطح کشور و استفاده از این توانها در جهت ایجاد درآمد و اشتغال می‌تواند یکی از این راهکارهای اشتغالزایی باشد (پوراحمد و تحریریان، ۱۳۷۹: ۵۷). با این وجود اکوتوریسم در کشورهای در حال توسعه سریع‌تر از سایر بخش‌های گردشگری رشد می‌کند، اما تحقیقاتی که در این رابطه انجام شده است، خیلی کمتر از سایر بخش‌هاست. همچنین واقعیات موجود در عمل نشان می‌دهد که تحت‌نام اکوتوریسم خسارات جبران‌ناپذیری بر منابع طبیعی وارد آمده است.

برای جلوگیری از توسعه بی‌نظم توریسم، در راستای غلبه بر تغییرات روزانه‌ای که در محیط اطراف رخ می‌دهد، برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری به عنوان تنها راه موفقیت مطرح می‌باشد (Angelevska-Najdeska & Rakicevik, 2012:210). به بیان دیگر اکوتوریسم یا گردشگری مبتنی بر طبیعت و محیط زیست، اگر در فرایندی استوار بر برنامه‌ریزی جامع و نظام‌مند مورد توجه قرار گیرد و از نقش اساسی نظارت در پایداری آن غفلت نشود، دارای کارکردهای متنوع در سطوح منطقه‌ای، ملی و حتی بین‌المللی خواهد بود (فتاح پور مریکی، ۱۳۹۳: ۴۷)؛ در غیراینصورت نه تنها سوددهی لازم را ندارد، بلکه جامعه میزبان را با مسائل جدی مواجه می‌سازد.

کشور ما با برخورداری از انواع مختلف جاذبه‌های گردشگری، تاکنون نتوانسته از این مزیت به خوبی استفاده کند. با وجودی که منابع طبیعی کشور می‌تواند یکی از جاذبه‌های ارزشمند برای جذب گردشگران داخلی و خارجی به شمار آید، اما برنامه‌ریزی برای استفاده از این شرایط هنوز در ابتدای راه است و کار مهم و اساسی برای بهره‌برداری از جاذبه‌های طبیعی صورت نگرفته است (رخشانی نسب و ضرابی، ۱۳۸۸: ۲). همچنین توسعه اکوتوریسم در ایران با چالش‌های اجتماعی (عدم تعهد بین نسل‌ها، عدم عدالت اجتماعی، عدم مشارکت، کمبود امنیت و ...)؛ اقتصادی (عدم کیفیت زندگی، عدم رعایت یکپارچگی اقتصادی - محیطی، فقدان علائم راهنما و هشداردهنده در مسیرهای خطرناک اکوتوریستی و ...) و زیست‌محیطی (عدم حفاظت طبیعی، عدم شناخت کامل پدیده‌های جذب اکوتوریستی و ...) روبه‌رو است (قنبری و محمودصالحی، ۹۸-۹۴: ۱۳۹۳).

در این میان شهرستان ماسال به عنوان مکانی با ویژگی‌های طبیعی و اکوتوریستی در چند سال اخیر با

رشد بی‌سابقه‌ای در این زمینه رو به رو بوده است. هجوم تعداد زیادی از مسافران به مناطق بیابانی شهرستان (مانند اولسه بلنگا، خریدول، سوئه چاله، شنبه راه، خندیله پشت، آویشو و ...) مویید این ادعاست. توسعه اشتغال خدماتی یکی از پیامدهای ورود گردشگران طی چند سال اخیر در شهرستان بوده است و حجم زیادی از نیروی کار منطقه، به این صنعت پاک وابسته هستند. ایجاد کلبه‌های اجاره‌ای، اقامتگاه‌های بین‌راهی، توسعه مناطق بوم‌گردی و ... از اثرات توسعه اکوتوریسم بوده است؛ اما در پاسخ به نیازهای جامعه گردشگر، منطقه با تحولات زیادی دست به گریبان می‌باشد. مشکلات زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی از یک طرف و فقدان زیرساخت‌های لازم در این زمینه توسعه اکوتوریسم را در این شهرستان را با مسائلی رو به رو کرده است. عدم آگاهی جامعه میزبان نسبت به ارزش جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی خود، عدم توجه به استانداردهای مفهوم توریسم مسئولانه، تخریب محیط زیست، شکاف فرهنگی بین جامعه میزبان و میهمان و ... از جمله مشکلاتی است که روند توسعه اکوتوریسم ماسال را کند کرده است. در همین راستا در این پژوهش برآنیم تا اصول راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان شناسایی گردد.

اهمیت و هدف پژوهش

اکوتوریسم یکی از الگوهای فضایی گردشگری در عصر پسامدرن است و این درحالی است که از نظر اقتصادی نیز اکوتوریسم، پویایی اقتصاد جوامع محلی را با ایجاد اشتغال و درآمد سبب می‌شود (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴۱). گردشگری به طور کامل و اکوتوریسم به طور خاص دارای پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی می‌باشد. شناخت ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی و سیاسی گردشگری برای برنامه‌ریزی این فعالیت در سطوح گوناگون جغرافیایی ضروری است (معصومی، ۱۳۹۲: ۱۱۰). اکوتوریسم در واقع نمودی بارز از گردشگری پایدار است. توسعه اکوتوریسم به عنوان فرصتی اقتصادی مطرح است. این شکل از گردشگری دارای مزایای اجتماعی- اقتصادی است که با کمترین سرمایه‌گذاری از طریق استفاده پایدار از ظرفیت‌های گردشگری طبیعی ایجاد می‌شود و ابزاری برای حفاظت محیطی و توسعه پایدار محلی است (Adriana Tisca, 2016:428). بنابراین تحقیق در رابطه

گردشگری طبیعت‌گرا را به شرح زیر اعلام نمود (تولایی، ۱۳۸۶:۱۲۶):

- ۱) پرهیز از تحمیل اثرات منفی و مخرب بر محیط-زیست و حفظ یکپارچگی و وحدت اکولوژیکی
- ۲) آموزش و توجه گردشگران در زمینه‌ی اهمیت حفظ محیط و ارزشهای فرهنگی
- ۳) تخصیص درآمد برای حفاظت از عرصه‌های طبیعی و مدیریت مناطق حفاظت شده
- ۴) سودآوری اقتصادی و درآمدزایی برای جوامع محلی و هدایت درآمد به سوی مردم بومی
- ۵) تأکید بر ضرورت اعمال گردشگری پایدار و حفظ حدود و ثغور مرزهای زیست‌محیطی و اجتماعی
- ۶) ایجاد و گسترش زیرساخت‌ها هماهنگ با محیط یا محیط‌زیست
- ۷) تقلیل در استفاده از سوخت‌های فسیلی
- ۸) حفاظت از گیاهان و حیات‌وحش

لوک وود (۲۰۰۳) می‌گوید اکوتوریست شخصی است با یک وجدان قوی زیست‌محیطی و با یک آگاهی حفاظت از محیط‌زیست. او اشاره می‌کند که مقصد اکوتوریست مکان یا موقعیتی است با سه ویژگی قابل توجه: ۱- این مکان در خیلی از مواقع، شامل هتل یا محلی است با محیط اصلاح‌شده‌ی گیاهی و جانوری. ۲- این مکانها معمولاً به گردشگران در رابطه با محیط محلی آموزش داده و اثرات گردشگران را بر محیط محلی از طریق تعیین محدودیت برای تعداد نفرات بازدیدکننده، کاهش می‌دهد. سرانجام مکانهای اکوتوریستی معمولاً توسط یک دولت محلی یا ملی محافظت می‌گردد (A. Batabyal, 2016:72). بنابراین اکوتوریسم به معنای سفر مسئولیت‌پذیر به مناطق طبیعی تعریف شده است که از محیط‌زیست حفاظت کرده، توانمندی مردم محلی را تثبیت کرده و با آموزش و تفسیر سروکار دارد (TIES, 2015).

در رویکردی اخیر وور و لاتون (۲۰۰۷) مدعی‌اند که اکوتوریسم بر سه معیار اصلی استوار است: ۱- جاذبه‌ها باید به طور عمده طبیعت‌محور باشند؛ ۲- تعاملات بازدیدکنندگان در رابطه با این جاذبه‌ها باید بر یادگیری و آموزش متمرکز باشد؛ ۳- و مدیریت تولید باید از اصول و روشهایی پیروی کند که با پایداری اکولوژیکی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی همبستگی داشته باشد (Weaver and Lawton, 2007:1170).

در سبکی مشابه دونو و ندهم^۲ (۲۰۰۶) ۶ اصل کلیدی اکوتوریسم را به این صورت بیان می‌کند: ۱-

با توسعه‌ی راهبردهای گردشگری طبیعت‌محور در شهرستان ماسال که اولویت توسعه‌ی خود را بر پایه‌ی توسعه‌ی گردشگری قرار داده است، امری ضروری است و راهنمای مدیریت شهری و گردشگری در راستای مفاهیم توسعه‌ی پایدار خواهد بود.

ادبیات پژوهش

اصطلاح اکوتوریسم، اولین بار در ادبیات دانشگاهی انگلیسی‌زبان در دهه‌ی ۱۹۸۰ آشکار شده است. طی ۳۰ سال بعد، این اصطلاح به یکی از مباحث مطالعات گردشگری تبدیل شده است. اگرچه بسیاری از مطالعات برآند تا آن را به عنوان شکلی از گردشگری طبیعت-محور تعریف کنند، اتفاق نظر در رابطه با تعاریف اکوتوریسم وجود ندارد (Hamdan & Patrick Low, 2014:250). مطالعات در زمینه‌ی اکوتوریسم، هنوز در مرحله‌ی نوجوانی قرار دارد (Mawere and Mubaya, 2012). تعریف اکوتوریسم طی سالها با تأکید تدریجی بر عامل‌های تجربی و آموزشی مناطق حفاظت شده رشد کرده است (Ceballos-Lascurain, 1987).

بر اساس نظر دی. آ. فنل (۱۳۸۵) از کارشناسان برجسته گردشگری، تاکنون بیش از ۸۰ تعریف از اکوتوریسم ارائه شده که هر یک از آنها به جنبه‌های خاصی از این موضوع پرداخته اند. به طور کلی در سالهای نخستین در مقایسه با گردشگری فرهنگی و در واقع به طور عمده گردشگری شهری، اکوتوریسم به آن بخش از گردشگری اطلاق می‌شد که برای استفاده و کشف جاذبه‌های طبیعت، در بیرون از سرزمین‌های شهری، یعنی در سرزمین‌های روستایی، بیلافا، مزارع، جنگل‌ها، بیشه‌زارها، کنار رودخانه‌ها و نهرها، و به عبارتی در دامان طبیعت متمرکز بود. بنابراین آن را گردشگری در طبیعت یا طبیعت‌گردی نامیدند (قنبری و محمود صالحی، ۱۳۹۴:۸۸).

طبق تعریف اتحادیه‌ی بین‌المللی حفاظت طبیعی، اکوتوریسم مسافرت آگاهانه‌ی محیطی است و یک دیدار برای حفظ محیط‌های طبیعی است. همچنین حمایت از حفاظت محیطی با شناخت منابع طبیعی و فرهنگی همراه با کمترین اثرات بازدیدی و فراهم کردن درآمدهای اجتماعی- اقتصادی برای عموم مردم می‌باشد (Yölmaz, 2011:241).

با توجه به تعاریف مطرح در زمینه‌ی گردشگری طبیعی و محورهای مربوط به آن می‌توان اصول

طبیعت‌محوری؛ ۲- نگهداری/ حفاظت؛ ۳- آموزش؛ ۴- پایاداری؛ ۵- توزیع مزایا؛ ۶- اخلاقیات/ مسئولیت‌پذیری/ آگاهی (Donohue and Needham, 2006:192).

پیشینه پژوهش

در رابطه با مطالعات اکوتوریسم مطالعات زیادی در ایران و جهان انجام شده است. برخی از این مطالعات و مهمترین یافته‌های آن‌ها، در ذیل بیان شده است:

هاشمی و حبیبی (۱۳۹۵) در مقاله‌ی پهنه‌بندی توان اکوتوریسمی منطقه‌ی بافق یزد، به این نتیجه رسیده‌اند که یکی از راهکارهای مناسب برای گسترش اکوتوریسم شناسایی هرچه‌بهرتر مناطقی است که استعداد اکوتوریسم را دارند و برنامه‌ریزی دقیق، برای امکان‌سنجی این مناطق، ایجاد گردشگاه‌های متنوع برای آنهاست. نتایج حاکی از آن است که برای پهنه‌بندی اکوتوریسمی منطقه، سه معیار ارزش‌های اکوتوریسمی، شرایط طبیعی و زیرساخت‌ها و امکانات نقش حیاتی دارند.

عینالی و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله‌ی ارزیابی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی به مطالعه‌ی نقش اکوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی دهستان اورامان تخت، از توابع شهرستان سروآباد در استان کردستان پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داده است که بیشترین تأثیرات اکوتوریسم در ابعاد اقتصادی و کالبدی توسعه‌ی روستایی و کمترین اثرات مربوط به بعد زیست-محیطی بوده است.

توکلی نیا و دیگران (۱۳۹۷) در مقاله‌ی ارزیابی تناسب مکانی برای توسعه اکوتوریسم در منطقه رود بار و قصران و لواسانات با استفاده از روش OWA با کمیت سنج‌های فازی، اکوتوریسم پایدار را به عنوان یک اصل بنیادی در نظر گرفته‌اند و در مطالعات پهنه‌بندی پتانسیل اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه، با استفاده از شاخص‌های موثر در اکوتوریسم پایدار و معیارهای زیر مجموعه‌ی آنها، نواحی مناسب جهت توسعه‌ی اکوتوریسم، بر اساس سناریوهای گوناگون به دست آورده‌اند.

هاشمی (۱۳۸۹) در مقاله‌ی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی پایدار روستایی، با استفاده از مدل SWOT به بررسی نقش اکوتوریسم در توسعه روستایی پرداخته است. نتایج پژوهش نشانگر برتری نقاط قوت بر نقاط ضعف و برابری فرصت‌ها و تهدیدهای اکوتوریسم است. برترین نقاط قوت، شامل افزایش اشتغال‌زایی،

کاهش فقر، و افزایش مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه؛ و برترین نقاط ضعف، عبارت از کالایی شدن فرهنگ، کمبود منابع، و عدم گرایش روستاییان به کشاورزی و دامپروری هستند. تأمین زیرساخت‌های اساسی و بهبود کیفیت خدمات عمومی، عمده‌ترین فرصت‌ها؛ و واگذاری حق بهره‌برداری از منابع طبیعی به سودجویان و نشت اقتصادی، مهم‌ترین تهدیدات رشد اکوتوریسم در توسعه‌ی روستایی به حساب می‌آیند.

صابری و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله‌ی توان‌ها و قابلیت‌های اکوتوریستی مناطق حفاظت‌شده محیط-زیست جهان‌نما، به بررسی توانمندی‌های این منطقه که شامل ویژگی‌های طبیعی، کسب درآمد مردم بومی و شناخت گردشگران از منطقه پرداخته و به بررسی آزمون فرضیات اقدام کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که بین وجود ویژگی‌های طبیعی منطقه و انگیزه‌ی ورود گردشگران، رابطه‌ی آماری معناداری وجود دارد. همچنین شناخت مردم از منطقه باعث افزایش ورود گردشگر و در نتیجه افزایش درآمد مردم محلی می‌گردد.

رنجبر و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله‌ی نقش آموزش کوهنوردان و گردشگران در تقویت و توسعه اکوتوریسم کوهستان بیان کرده‌اند که با بررسی شاخص آموزش مشخص شد که مولفه آموزش عامل تقویت اکوتوریسم کوهستان می‌باشد یعنی هر چه میزان این مولفه بالاتر باشد میزان تقویت و رشد اکوتوریسم کوهستان دماوند نیز بالاتر می‌باشد.

پاساپه^۳ و دیگران (۲۰۱۵) به بررسی نقش استراتژی‌های حکمروایی خوب در ایجاد اکوتوریسم پایدار پرداخته‌اند. نویسندگان ۱۸ استراتژی حکمروایی خوب را در راستای تقویت اکوتوریسم در تانزانیا تدوین کرده‌اند. در این تحقیق که با روش پیمایشی و با حجم نمونه‌ی ۲۵۰ نفر انجام شده است، نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که حکمروایی ضعیف به برنامه‌ریزی غیرمولد، غیرموثر و عدم‌مدیریت منابع اکوتوریستی منجر می‌گردد.

وانگ^۴ و دیگران (۲۰۱۵) به بررسی وضعیت رایج اکوتوریسم در چین پرداخته‌اند. نتایج پیمایش آنها نشان داده است که اکوتوریسم در چین بخش زیادی از گردشگرانی را جذب می‌کند که هرچند درآمدهای بودجه‌ای ایجاد نمی‌کنند، اما می‌توانند در آن سهم شوند. همچنین کیفیت زیست‌محیطی این مناطق بالاست و کمترین اثرات زیست‌محیطی ناشی از

شهرستان رضوانشهر، از غرب و جنوب غربی به خلخال، از جنوب به شهرستان فومن و از شرق به شهرستان صومعه سرا محدود می‌شود و دارای ۴۸۹۲۹ نفر جمعیت می‌باشد (حامیان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۸).

تحقیق حاضر از منظر هدف کاربردی- توسعه ای و از لحاظ روش توصیفی- تحلیلی است. داده‌ها با استفاده از دو روش اسنادی و پیمایشی گردآوری شده است. داده‌های پیمایشی با استفاده از پرسشنامه محقق‌ساخته به دست آمده است؛ بدین صورت که ابتدا با استفاده از ادبیات پژوهش شاخص‌های تحقیق شناسایی شده و در اختیار گروه دلفی شامل ۴۲ نفر از کارشناسان قرار گرفته است. ابتدا پس از به اجماع رسیدن نظرات کارشناسان، با استفاده از مدل تحلیل عاملی تأییدی در نرم افزار Lisrel 8.80 روایی متغیرها بررسی شده و سپس با استفاده از مدل راهبردی SWOT، استراتژی‌های توسعه‌ی اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه تدوین و سرانجام با استفاده از مدل برنامه‌ریزی کمی استراتژیک (QSPM)، به رتبه‌بندی راهبردها پرداخته شد. شکل شماره ۱ و ۲ (مدل اندازه‌گیری تحقیق) نشان می‌دهد که بین متغیرهای مکنون (عامل‌های سوات) و شاخص‌های متناظر آنها رابطه‌ی معناداری وجود دارد. ضرایب استاندارد شده در واقع بیانگر ضرایب مسیر یا بارهای عاملی استاندارد شده بین عامل‌ها و نشانگرها می‌باشند. با توجه به مقادیر اعداد معناداری که بیشتر از قدر مطلق ۱/۹۶ است، ارتباط بین عامل‌های مکنون سوات و شاخص‌های متناظر آنها، رابطه‌ی معناداری برقرار است، لذا روایی سازه‌ی تحقیق در سطح معناداری ۰/۰۵ تایید می‌شود.

اکوتوریسم بر این منطق تحمیل می‌گردد، اما این نواحی با مشکلاتی روبه‌رو هستند که لازم است بر آنها نظارت شود.

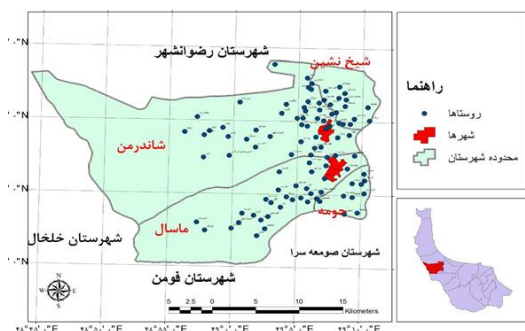
اشان^۵ و دیگران (۲۰۱۵) بیان می‌کنند علی‌رغم رشد اکوتوریسم در غنا، هنوز واضح نیست که چه حجمی از رویکردهای استعماری در مناطق جنگلی و حیات وحش حفاظت‌شده، نفوذ دارند. نگارندگان داده‌های خود را از طریق مصاحبه‌های عمیق از برخی دست‌اندرکاران عرصه‌ی اکوتوریسم، به دست آورده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که اکوتوریسم غنا مانند اکثر مناطق جنگلی و حیات‌وحش استعماری، ب‌چالش‌هایی همچون نادیده‌گرفتن جامعه‌ی محلی، برخورداری از بحرانهای جدید، وابستگی به نیروهای خارجی و نادیده‌گرفتن دانش اکولوژیکی محلی روبه‌رو است. نویسندگان اکوتوریسم را به عنوان استراتژی برد-برد برای توسعه‌ی پایدار در نظر گرفته‌اند.

نیکولاً^۶ و اسپانو^۷ (۲۰۱۴) با بررسی گردشگری در رومانی به این نتیجه رسیده‌اند که این بخش با مشکلاتی در ساختار و چشم‌انداز روبه‌رو است. نویسندگان بیان کرده‌اند که در دوران جهانی‌شدن، میراث فرهنگی معتبر، فرصتی برای ایجاد توسعه‌ی پایدار در جوامع حلی فراهم خواهد کرد.

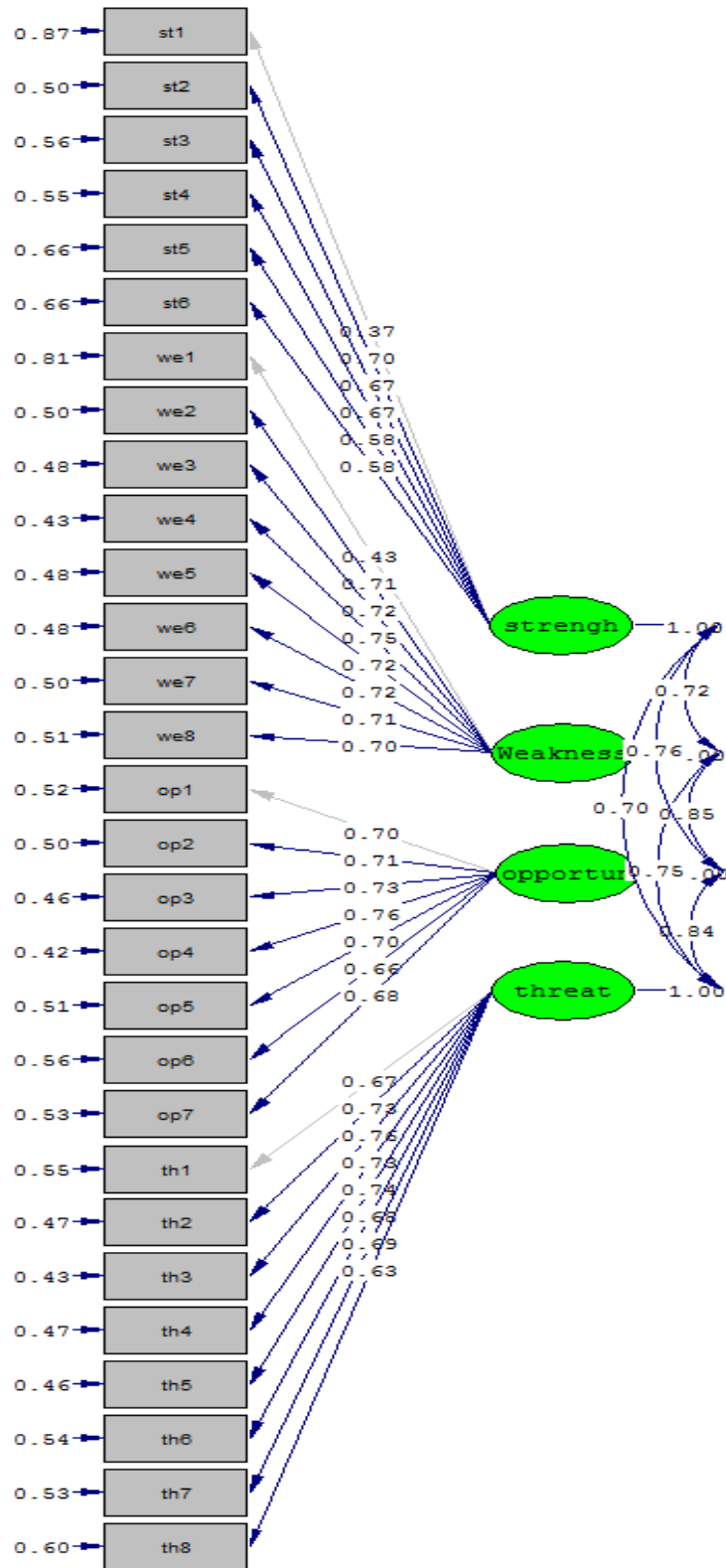
اکامپو^۸ و دیگران (۲۰۱۸) با استفاده از روش دلفی فازی به دسته‌بندی شاخص‌های موثر بر اکوتوریسم پایدار پرداخته‌اند. از مجموع ۶۶۶ شاخص به‌دست آمده از ادبیات تحقیق، ۵۹ شاخص بر اکوتوریسم پایدار موثرند، در این میان ۳۹ شاخص در فیلیپین بومی‌سازی شده‌اند.

روش پژوهش

شهرستان ماسال در مختصات ۳۷ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۴۳ دقیقه طول شرقی واقع شده است. وسعت این شهرستان در حال حاضر ۴۸۶ کیلومترمربع است. از نظر ناهمواری‌ها، از سه ناحیه‌ی جلگه‌ای، کوهپایه‌ای و کوهستانی، ۲ بخش و ۴ دهستان و ۹۸ روستا تشکیل شده است. حدود ۷۰ هزار هکتار جنگل و مرتع و ۷۲۵۰ هکتار زیر کشت برنج و ۳ هزار و ۹۸۳ هکتار اراضی باغی دارد. ماسال از شمال به

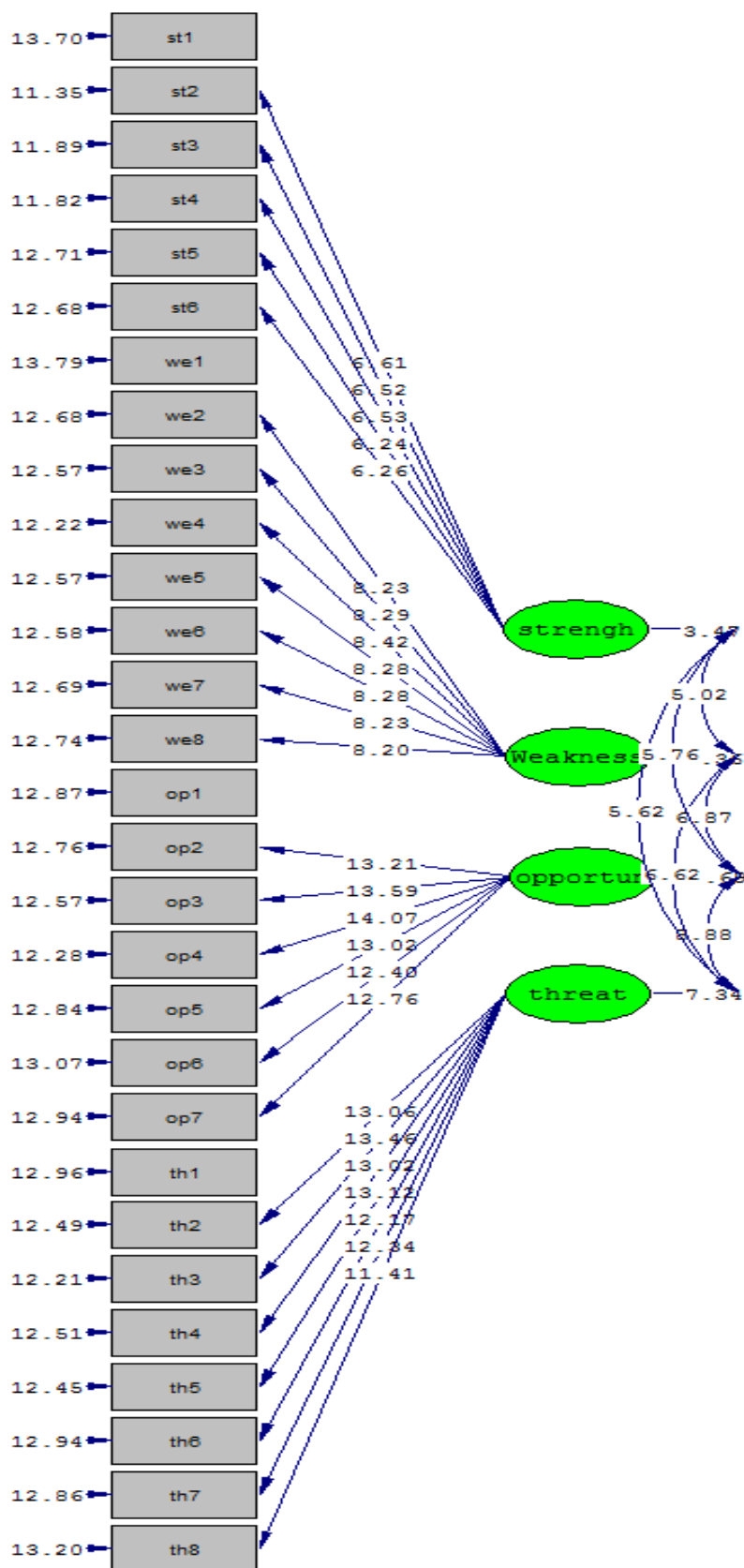

نقشه ۱: تقسیمات اداری و سیاسی شهرستان ماسال

Chi-Square=803.91, df=371, P-value=0.00000, RMSEA=0.061

شکل ۱: مدل تحلیل عاملی تأییدی عامل‌های سوات در حالت تخمین استاندارد

Chi-Square=803.91, df=371, P-value=0.00000, RMSEA=0.061

شکل ۲: مدل تحلیل عاملی تاییدی عاملهای سوات در حالت اعداد معناداری (T-Value)

یافته‌های پژوهش

راستای توسعه‌ی سیستم اکوتوریستی شهرستان و مولفه‌ی عدم سرمایه‌گذاری بخش دولتی در جهت توسعه‌ی اکوتوریسم منطقه‌ای با میانگین ۱/۷ و امتیاز وزنی ۰/۱۰۸ کم‌اهمیت‌ترین نقطه ضعف سیستم ارزیابی شده است.

تحلیل ماتریس عوامل خارجی نشان می‌دهد مولفه‌ی افزایش اشتغال در بین ساکنین با میانگین رتبه‌ای ۳/۲ و با امتیاز وزنی ۰/۲۳ مهم‌ترین فرصت اکوتوریستی منطقه می‌باشد و بازاریابی صنایع دستی چوبی و تولید لباس-های پشمی با میانگین ۱/۱ و امتیاز وزنی ۰/۰۹۱ کم-اهمیت‌ترین فرصت سیستم است.

نتایج تجزیه و تحلیل ماتریس عوامل داخلی (IFE) در زمینه‌ی توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان ماسال نشان می‌دهد که مولفه‌ی برخورداری از مناطق بکر و طبیعی، با میانگین رتبه‌ای ۳/۱ و امتیاز وزنی ۰/۲۴۵ به عنوان مهم‌ترین نقطه‌ی قوت سیستم ارزیابی شده است و مولفه‌ی پاکسازی زباله‌ها از ییلاقات توسط بخش خصوصی، با میانگین رتبه‌ای ۲/۴ و امتیاز وزنی ۰/۱۶۱ کم‌اهمیت‌ترین نقطه‌ی قوت معرفی شده است. مولفه‌ی مخاطرات جاده‌ای در مسیرهای ییلاقی با میانگین رتبه-ای ۲/۱ و امتیاز وزنی ۰/۱۶۴ مهم‌ترین نقطه‌ی ضعف در

جدول ۱: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

عامل	میانگین رتبه‌ای	ضریب اهمیت	امتیاز وزنی
قوت‌ها	۳/۱	۰/۰۷۹	۰/۲۴۵
	۲/۷	۰/۰۷۶	۰/۲۰۵
	۲/۹	۰/۰۸۱	۰/۲۲۵
	۳/۱	۰/۰۷۶	۰/۲۳۶
	۲/۹	۰/۰۶۸	۰/۱۹۷
	۲/۴	۰/۰۶۷	۰/۱۶۱
ضعف‌ها	۲/۱	۰/۰۷۸	۰/۱۶۴
	۱/۹	۰/۰۶۸	۰/۱۲۹
	۲/۲	۰/۰۶۲	۰/۱۳۶
	۱/۸	۰/۰۶۸	۰/۱۲۲
	۱/۹	۰/۰۷۹	۰/۱۵
	۱/۶	۰/۰۶۹	۰/۱۱
فرصت‌ها	۱/۷	۰/۰۶۴	۰/۱۰۸
	۲/۵	۰/۰۶۵	۰/۱۶۳
	۲/۸	۰/۰۶۸	۰/۱۹
	۳/۲	۰/۰۷۲	۰/۲۳
	۳/۱	۰/۰۶۹	۰/۲۱۴
	۱/۹	۰/۰۶۵	۰/۱۲۳
تهدیدات	۱/۶	۰/۰۵۷	۰/۰۹۱
	۲/۸	۰/۰۶۱	۰/۱۷۱
	۳/۰۳	۰/۰۶۲	۰/۱۸۸
	۲/۷	۰/۰۶۴	۰/۱۷۳
	۲/۱	۰/۰۷۱	۰/۱۴۹
	۲/۶	۰/۰۶۴	۰/۱۶۶
جمع	۲/۵	۰/۰۶۵	۰/۱۶۳
	۲/۸	۰/۰۶۸	۰/۱۹
	۲/۷	۰/۰۷۳	۰/۱۵۱
	۲/۲	۰/۰۶۳	۰/۱۳۹
جمع	۱		۲/۵۰۳

جدول ۲: ماتریس استراتژی ها و اولویت های اجرایی (IF) فرآیند توسعه اکوتوریسم شهرستان ماسال

		نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)		
		قوی ۳-۴	متوسط ۲-۲/۹۹	ضعیف ۱-۱/۹۹
نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)	قوی ۴-۲	I	II	III
	متوسط ۲-۲/۹۹	IV	V	VI
	ضعیف ۱-۱/۹۹	VII	VIII	IX

به عبارتی از آنجایی که عوامل داخلی و خارجی سیستم مدیریتی در حد متوسط رو به ضعیف قرار دارند، اولین استراتژی حفظ وضع موجود است، یعنی ابتدا هدف، بقای سیستم و رفع آسیب پذیری بیشتر است. در کنار آن، می توان به استراتژی محافظه کارانه با راهبرد WT و ST توجه نمود.

نتایج ماتریس استراتژی ها و اولویت های اجرایی (IF) نشان می دهد که استراتژی های تدوین شده باید حافظ وضع موجود باشد؛ یعنی سیستم نتوانسته است از قوتها استفاده کرده و از ضعف های خود بکاهد، همچنین نتوانسته است از فرصت های بیرونی به طور مطلوب بهره بگیرد و از تهدیدهای خارجی دوری کند. ماتریس چهارخانه ی داخلی و خارجی استراتژی قابل اجرا راه استراتژی محافظه کارانه (WO) معرفی می کند.

جدول ۴: ماتریس چهارخانه ی داخلی و خارجی استراتژی قابل اجرا برای توسعه اکوتوریسم در شهرستان ماسال

		امتیاز نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)	
۴	محافظه کارانه (WO) خانه (۲)	۲/۵	تهاجمی (SO) خانه (۱)
۲/۵	تدافعی (WT) خانه (۴)		رقابتی (ST) خانه (۳)
۱			

اکوتوریسم ماسال شامل برنامه ریزی توسعه ای اکوتوریسم بر اساس مشارکت بخش خصوصی؛ سرمایه گذاری در راستای توسعه قابلیت های اکوتوریستی منطقه و بازاریابی اینترنتی در راستای جذب توریست و سرمایه گذار خارجی می باشد. (۲) استراتژی های اقتضایی یا تنوع (ST): جلوگیری از تخریب زمین در بیابانات ماسال از طریق کنترل

نتایج تحلیل SWOT نشان می دهد راهبردهای ارائه شده در راستای توسعه ای اکوتوریسم شهرستان ماسال باید به صورت جدول شماره ۵ ارائه شود: (۱) استراتژی های رقابتی-تهاجمی (SO): محقق با استفاده از نقاط قوت داخلی تلاش می کند از فرصت های خارج بهره برداری نماید (کدیور و موسوی، ۱۳۹۱: ۷۰). این راهبردها در توسعه ای

ساخت‌وساز؛ مدیریت یکپارچه‌ی در جهت پایداری
توریسم منطقه؛ برنامه‌ریزی توسعه‌ی محیط‌زیست
با تاکید بر مولفه‌های آموزشی.
۳) استراتژی‌های تدافعی (WT): برنامه‌ریزی توسعه‌ی
فرهنگی با هماهنگی نهادهای ذی‌ربط؛ کنترل
نهادهای نظارتی بر بهبود ارائه‌ی خدمات در مقاصد

گردشگری؛ مدیریت حفظ طبیعت از طریق
مشارکت مردمی.
۴) راهبردهای بازنگری یا انطباقی (WO): برنامه‌ریزی
توسعه‌ی زیرساخت‌های لازم در منطقه؛ سرمایه-
گذاری بخش دولتی و خصوصی در راستای توسعه
صنایع دستی و دامی؛ توسعه‌ی کارآفرینی در سطح
منطقه با استفاده از قابلیت نیروی کار جوان منطقه.

جدول ۴: ماتریس SWOT عوامل موثر بر توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان ماسال

تحلیل SWOT		
تهدیدها (T)	فرصت‌ها (O)	عوامل بیرونی
T۱ خانه‌سازی‌های زیاد در محدوده‌ی بیلاقات	O۱ بازسازی جاده‌ی منتهی به غار آویشو	
T۲ آتش‌سوزی در بیلاقات در اثر بی- احتیاطی کاربران	O۲ افزایش اشتغال در بین ساکنین شهرت منطقه در سطح ملی و منطقه‌ای	
T۳ عدم دسترسی به مناطق بیلاقی در فصول سرد	O۴ جذب سرمایه‌گذاری خارجی (منطقه‌ای، ملی) در این ناحیه	
T۴ بهره‌برداری بیش از حد از مناطق جنگلی	O۵ بازاریابی صنایع دستی چوبی و تولید لباسهای پشمی	
T۵ مخاطرات فرهنگی	O۶ مشارکت جامعه‌ی محلی در برنامه- ریزی توسعه‌ی اکوتوریسم	
T۶ فرسایش خاک و بروز مخاطرات محیطی	O۷ بازاریابی و تبلیغات مناسب برای شناساندن منطقه	
T۷ عدم هماهنگی بین نهادهای مدیریتی در جهت توسعه‌ی اکوتوریسم		
T۸ کنترل و نظارت پایین بر فعالیتهای خدماتی		
راهبردهای تنوع (ST)	راهبردهای رقابتی (SO)	نقاط قوت (S)
ST۱ جلوگیری از تخریب زمین در بیلاقات ماسال از طریق کنترل ساخت و ساز	SO۱ برنامه ریزی توسعه‌ی اکوتوریسم بر اساس مشارکت بخش خصوصی	S۱ برخورداری از مناطق بکر و طبیعی S۲ وجود آداب و رسوم محلی S۳ وجود غار آویشو به عنوان جاذبه‌ای اکوتوریستی S۴ نگرش مثبت به گردشگری از طرف جامعه میزبان S۵ وجود کلبه‌های چوبی در بیلاقات جهت اجاره S۶ پاکسازی زباله‌ها از بیلاقات توسط بخش خصوصی
ST۲ مدیریت یکپارچه‌ی در جهت پایداری توریسم منطقه	SO۲ سرمایه گذاری در راستای توسعه قابلیت‌های اکوتوریستی منطقه	
ST۳ برنامه ریزی توسعه‌ی محیط زیست با تاکید بر مولفه‌های آموزشی	SO۳ بازاریابی اینترنتی در راستای جذب توریست و سرمایه گذار خارجی	
راهبردهای تدافعی (WT)	راهبردهای بازنگری (WO)	نقاط ضعف (W)
WT۱ برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی با هماهنگی نهادهای ذی‌ربط	WO۱ برنامه‌ریزی توسعه‌ی زیرساخت- های لازم در منطقه	W۱ مخاطرات جاده‌ای در مسیرهای بیلاقی W۲ کمبود آب در بیلاقات پرازدحام W۳ عدم دسترسی به زیرساخت‌ها W۴ فاصله زیاد با خدمات بهداشتی و درمانی W۵ جایگاهی در فعالیتهای محلی W۶ کمبود تجهیزات تفریحی W۷ عدم سرمایه‌گذاری بخش دولتی در جهت توسعه‌ی اکوتوریسم منطقه‌ای W۸ افزایش آلودگی (صدا، بو، زیست‌محیطی)
WT۲ کنترل نهادهای نظارتی بر بهبود ارائه خدمات در مقاصد گردشگری	WO۲ سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در راستای توسعه‌ی صنایع دستی و دامی	
WT۳ مدیریت حفظ طبیعت از طریق مشارکت مردمی	WO۳ توسعه‌ی کارآفرینی در سطح منطقه با استفاده از قابلیت نیروی کار جوان منطقه	

نتایج جدول برنامه ریزی کمی استراتژیک (QSPM)، نشان می‌دهد که راهبرد WO۳ توسعه‌ی کارآفرینی در سطح منطقه با استفاده از قابلیت نیروی کار جوان منطقه، با امتیاز جذابیت ۹/۳۶۷ به عنوان جذاب‌ترین استراتژی انتخاب شده است و بعد از آن راهبرد WT۳ مدیریت حفظ طبیعت از طریق مشارکت مردمی، با امتیاز جذابیت ۹/۲۹۸ در جایگاه دوم قرار دارد. راهبرد WO۱ : برنامه‌ریزی توسعه زیرساخت‌های

ST۲: مدیریت یکپارچه‌ی در جهت پایداری توریسم منطقه؛ با امتیاز وزنی ۷/۰۴۲ به عنوان هفتمین راهبرد؛ راهبرد ST۳: برنامه‌ریزی توسعه‌ی محیط‌زیست با تأکید بر مولفه‌های آموزشی؛ با امتیاز وزنی ۶/۸۸۲ به عنوان هشتمین راهبرد و بالاخره راهبرد WT۱: برنامه‌ریزی توسعه‌ی فرهنگی با هماهنگی نهادهای ذی‌ربط؛ با امتیاز وزنی ۶/۲۸۷ به عنوان نهمین راهبرد در راستای توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان ماسال معرفی شده است.

لازم در منطقه؛ با امتیاز وزنی ۸/۶۶۱ به عنوان سومین راهبرد؛ راهبرد WO۲: سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در راستای توسعه صنایع‌دستی و دامی؛ با امتیاز وزنی ۸/۰۴۲ به عنوان چهارمین راهبرد؛ راهبرد ST۱: جلوگیری از تخریب زمین در بیلاقات ماسال از طریق کنترل ساخت‌وساز؛ با امتیاز وزنی ۷/۹۲۸ به عنوان پنجمین راهبرد؛ راهبرد WT۲: کنترل نهادهای نظارتی بر بهبود ارائه‌ی خدمات در مقاصد گردشگری؛ با امتیاز وزنی ۷/۳۷۶ به عنوان ششمین راهبرد؛ راهبرد

جدول شماره ۷: جدول برنامه‌ریزی کمی استراتژیک (اولویت‌بندی راهبردهای قابل قبول) در حوزه‌ی توسعه‌ی

اکوتوریسم شهرستان ماسال

راهبردهای موثر بر توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان ماسال										امتیاز وزنی	عوامل داخلی و خارجی		
ST۳	ST۲	ST۱	WT۳	WT۲	WT۱	WO۳	OW۲	WO۱	امتیاز وزنی				
جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	جمع امتیاز-جذابیت	۰/۳۴۵	۱	س ۱ برخورداری از مناطق بکر و طبیعی
۰/۳۴۵	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۳۴۵	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۴۹	۰/۲۰۵	۲	S۲ وجود آداب و رسوم محلی
۰/۲۰۵	۰/۴۱	۰/۴۱	۰/۴۱	۰/۶۱۵	۰/۶۱۵	۰/۶۱۵	۰/۶۱۵	۰/۶۱۵	۰/۶۱۵	۰/۶۱۵	۰/۳۳۵	۳	S۳ وجود غار آویشو به عنوان جاذبه ای اکوتوریستی
۰/۳۳۵	۰/۴۷	۰/۴۷	۰/۴۷	۰/۷۰۵	۰/۳۳۵	۰/۳۳۵	۰/۳۳۵	۰/۳۳۵	۰/۳۳۵	۰/۳۳۵	۰/۳۳۵	۴	S ۴ نگرش مثبت به گردشگری از طرف جامعه میزبان
۰/۴۷۲	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۰/۴۷۲	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۰/۳۳۶	۵	S ۵ وجود کلبه های چوبی در بیلاقات جهت اجاره به گردشگران
۰/۳۳۶	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۵۹۱	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۱۹۷	۶	S۶ پاکسازی زباله ها از بیلاقات توسط بخش خصوصی
۰/۳۹۴	۰/۱۹۷	۰/۱۹۷	۰/۱۹۷	۰/۵۹۱	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۳۹۴	۰/۱۹۷	۱	W ۱ مخاطرات جاده ای در مسیرهای بیلاقی
۰/۱۹۷	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۰/۴۸۳	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۰/۱۶۱	۲	W۲ کمبود آب در بیلاقات پرازدحام
۰/۱۶۱	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۳	W۳ عدم دسترسی به زیرساخت ها
۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۴	W۴ فاصله زیاد با خدمات بهداشتی و درمانی
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۵	W۵ جابجایی در فعالیت های محلی
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۱	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۲	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۳	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۴	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۵	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۶	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۷	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۸	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۹	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۱۰	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۱۱	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۱۲	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۱۳	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۱۴	
۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۱۲۹	۰/۴۹۲	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۶۴	۰/۱۲۹	۱۵	

فرصت‌ها (O)	W6	کمبود تجهیزات تفریحی	۱/۰/۱۰	۱	۷۰/۱۰/۰	۱	۷۰/۱۰/۰	۱
	W7	عدم سرمایه گذاری بخش دولتی در جهت توسعه اکوتوریسم منطقه ای	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۶	۲	۰/۳۱۶	۲
	W8	افزایش آلودگی (صدا، بو، زیست محیطی)	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	O1	بازسازی جاده منتهی به غار آویشو	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	O2	افزایش اشتغال در بین ساکنین	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	O3	شهرت منطقه در سطح ملی و منطقه ای	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	O4	جذب سرمایه گذاری خارجی (منطقه ای، ملی) در این ناحیه	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	O5	بازاریابی صنایع دستی چوبی و تولید لباسهای پشمی	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	O6	مشارکت جامعه محلی در برنامه ریزی توسعه اکوتوریسم	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	O7	بازاریابی و تبلیغات مناسب برای شناساندن منطقه	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	تهدیدها	T1	خانه سازی های زیاد در محدوده بیلاقت	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴
T2		آتش سوزی در بیلاقت در اثر بی احتیاطی کاربران	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
T3		عدم دسترسی به مناطق بیلاقی در فصول سرد	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
T4		بهره برداری بیش از حد از مناطق جنگلی	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
T5		مخاطرات فرهنگی	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
T6		فرسایش خاک و بروز مخاطرات محیطی	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
T7		عدم هماهنگی بین نهادهای مدیریتی در جهت توسعه ی اکوتوریسم	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
T8		کنترل و نظارت پایین بر فعالیت های خدماتی	۱/۰/۰	۱	۰/۳۱۴	۲	۰/۳۱۴	۲
	جمع							

نتیجه گیری

توسعه پایدار به عنوان آرمان بشر در جهان امروز، تنها در صورتی دست یافتنی است که مخرب نباشد و به نیازهای نسل آینده توجه کند. در چند سال گذشته گردشگری به عنوان یکی از موثرترین فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای جهان مطرح شده است. در این بین اکوتوریسم سازگارترین نوع گردشگری است. اکوتوریسم دارای پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی خاصی است و شناخت این اثرات در راستای توسعه پایدار اکوتوریسم در ابعاد زمانی- فضایی ضرورت دارد. واقعیت‌ها حاکی از آن است که متاسفانه تحت عناوین پایداری، توسعه یا رشد، خسارات جبران‌ناپذیری به محیط‌زیست و منابع طبیعی وارد آمده است. محیط‌زیست گیلان طی چند سال اخیر صحنه‌ی دست‌اندازی بازیگران زیادی بوده است و در این مسیر، عرصه‌های منابع طبیعی شامل کوه‌ها، تالاب‌ها، جنگل‌ها و مراتع از بین رفته و به محیط مصنوع تبدیل شده است. شهرستان ماسال نیز به عنوان مکانی با چشم‌اندازهای طبیعی از این قاعده مستثنی نیست. در همین راستا مقاله حاضر با هدف تعیین راهبردهای توسعه‌ی اکوتوریسم در شهرستان ماسال در شمال غرب استان گیلان نگاشته شده است. شهرستان ماسال با داشتن جاذبه‌های طبیعی همچون جنگلهای راش، چشمه‌ها، آبشارها، مناطق ییلاقی جنگلی و مراتع، غارها و کوه‌ها و صخره‌های زیبا از مناطق مهم اکوتوریستی استان گیلان محسوب می‌شود. در همین راستا طی چند سال اخیر این مکان‌ها با حجم زیادی از مسافران داخلی و خارجی روبه‌رو شده‌اند. این در حالیست که توسعه‌ی پایدار اکوتوریسم مستلزم وجود بخشی از زیرساخت‌های اساسی در منطقه، مدیریت یکپارچه، مشارکت مردمی و ... می باشد.

نویسندگان در این مقاله سعی کرده‌اند با استفاده از روش دلفی مجموعه‌ای از عوامل موثر بر توسعه‌ی اکوتوریسم در شهرستان را شناسایی و راهبردهای لازم را ارائه دهند. برای دستیابی به این هدف ابتدا عوامل ضعف، قوت، فرصت و تهدید در رابطه با توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان ماسال شناسایی، سپس با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی روایی بین عاملها و شاخص‌ها بررسی شد. سپس با استفاده از مدل SWOT راهبردهای توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان تدوین شده و در پایان با استفاده از مدل QSPM به رتبه‌بندی هر یک از استراتژی‌ها و اولویت‌بندی آنها پرداخته شده است. استراتژی قابل اجرا

برای برنامه‌ریزی راهبردی توسعه‌ی اکوتوریسم در ماسال استراتژی محافظه‌کارانه (WO) بوده است، به عبارتی استراتژی در ابتدا باید حامی وضع موجود بوده و در کنار آن، می‌توان به استراتژی‌های WT و ST توجه نمود.

راهبردهای رقابتی (SO) برای توسعه‌ی اکوتوریسم شهرستان ماسال شامل برنامه‌ریزی توسعه‌ی اکوتوریسم بر اساس مشارکت بخش خصوصی؛ سرمایه‌گذاری در راستای توسعه قابلیت‌های اکوتوریستی منطقه و بازاریابی اینترنتی در راستای جذب توریست و سرمایه‌گذار خارجی تدوین شد.

راهبردهای نوع (ST) برای توسعه‌ی سیستم پایدار اکوتوریسم شامل جلوگیری از تخریب زمین در ییلاقات ماسال از طریق کنترل ساخت‌وساز؛ مدیریت یکپارچه‌ی در جهت پایداری توریسم منطقه و برنامه‌ریزی توسعه‌ی محیط زیست با تاکید بر مولفه‌های آموزشی به دست آمد.

راهبردهای بازنگری (WO) در راستای برنامه‌ریزی توسعه‌ی اکوتوریستی شهرستان شامل برنامه‌ریزی توسعه‌ی زیرساخت‌های لازم در منطقه؛ سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در راستای توسعه‌ی صنایع دستی و دامی و توسعه‌ی کارآفرینی در سطح منطقه با استفاده از قابلیت نیروی کار جوان منطقه پیش‌بینی شد و سرانجام راهبردهای تدافعی (WT) شامل برنامه‌ریزی توسعه فرهنگی با هماهنگی نهادهای ذی‌ربط؛ کنترل نهادهای نظارتی بر بهبود ارائه خدمات در مقاصد گردشگری و مدیریت حفظ طبیعت از طریق مشارکت مردمی بوده است.

خروجی مدل برنامه‌ریزی کمی استراتژیک نیز مشخص می‌سازد که راهبردهای توسعه‌ی کارآفرینی در سطح منطقه با استفاده از قابلیت نیروی کار جوان منطقه؛ مدیریت حفظ طبیعت از طریق مشارکت مردمی و برنامه‌ریزی توسعه زیرساخت‌های لازم در منطقه، به ترتیب سه راهبرد مهم در برنامه‌ریزی راهبردی توسعه‌ی اکوتوریسم پایدار در شهرستان ماسال می‌باشند.

منابع

احمدی، منیژه و چراغی، مهدی و سلطانی، مینا (۱۳۹۶)، تحلیل عوامل موثر بر توسعه‌ی اکوتوریسم در نواحی روستایی شهرستان زنجان (مورد مطالعه: روستاهای دشت سهرین)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه‌ی روستایی، سال ششم، ۲۳۱-۲۱۵.

زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۲)، چالش‌های توسعه‌ی پایدار از منظر اکوتوریسم، مدرس، دوره ۷، شماره ۳.

فتاح مریکی، داراب (۱۳۹۳)، تحلیلی بر جایگاه اکوتوریسم در توسعه پویا و پایدار نواحی غربی کشور، سپهر، دوره ۲۲، شماره ۸۵، ۴۷-۵۰.

قنبری، یوسف و محمود صالحی، سمیه (۱۳۹۴)، اکوتوریسم در ایران و چالش‌های پیش روی آن، راهبرد توسعه، شماره ۴۳، ۱۰۲-۸۵.

عینالی، جمشید و جعفری، غلامحسین و تبیره، اسماعیل (۱۳۹۲)، ارزیابی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان اورامان تخت، شهرستان سروآباد، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال سوم، شماره ۹، ۲۱۱-۱۹۱).

معصومی، مسعود (۱۳۸۱)، ماهیت فعالیت های گردشگری، پیام سبز، شماره ۱۲.

هاشمی، نیلوفر (۱۳۸۹)، نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۳، ۱۷۳-۱۸۸.

هاشمی، سیدسعید و حبیبی، مرضیه (۱۳۹۵)، پهنه-بندی توان اکوتوریسمی منطقه‌ی صادق‌آباد بافق، استان یزد، فصلنامه‌ی گردشگری و توسعه، سال پنجم، شماره ۸، ۸۵-۶۵.

Adriana Tisca, I & Istrat, N & Dan Dumitrescu, C & Cornu, G (2016), Management of sustainable development in ecotourism. Case Study Romania, *Procedia Economics and Finance*, 39, 427 – 432.

Angelevska-Najdeska, K, Rakicevik, G (2012), Planning of sustainable tourism development, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 44, 210 – 220.

Ceballos-Lascurain, H. (1987). The Future of Ecotourism. *Mexico Journal*, January, pp. 13-14.

Fadahunsi, J. T. (2011). Application of Geographical Information System (GIS) technology to tourism management in Ile-Ife, Osun State, Nigeria. *The Pacific Journal of Science and Technology*, 12 (2), 274–283.

Hamdan, M & Patrick Low, K.G (2014), Ecotourism Development in Brunei Darussalam, *Transnational Corporations Review*, Volume 6 Number 3, 248-272.

Donohue, H., & Needham, R. (2006). Ecotourism: the evolving contemporary definition. *Journal of Ecotourism*, 5 (3), 192-210.

پوراحمد، احمد و تحریریان، محمدحسین (۱۳۷۹)، نقش جهانگردی در اشتغال شهرستان کرمان، نشریه علمی-پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۴۴، ۵۷-۷۱.

توکلی‌نیا، جمیله و متکان، علی‌اکبر و صرافی، مظفر و بوربوری، فائزه (۱۳۹۷)، ارزیابی تناسب مکانی برای توسعه‌ی اکوتوریسم در منطقه‌ی رودبار و قصران و لواسانات با استفاده از روش OWA با کمیت‌سنج‌های فازی، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری، سال هفتم، شماره ۲۶، ۹۵-۶۸.

حامیان، پریسا و المدرسی، سیدعلی و عفتی، میثم و کاوسی، حمیده و رشیدی، علی (۱۳۹۴)، مکانیابی مجتمع گردشگری به روش تصمیم‌گیری چند معیاره با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی جغرافیایی (مطالعه موردی: شهرستان ماسال)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۳۰، شماره ۴، ۱۳۰-۱۱۶.

سعیدا اردکانی، سعید و میرغفوری، سید حبیب اله و برقی، شاهین (۱۳۸۹)، شناسایی و اولویت بندی مؤلفه‌های مؤثر بر رضایت گردشگران خارجی در شیراز با استفاده از تکنیک‌های تحلیل عاملی و تصمیم‌گیری چند شاخصه، فصلنامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۳، ۲۳-۱.

سلطانی، زهرا و کیانی، صدیقه و تقدیسی، احمد (۱۳۹۲)، نقش اکوتوریسم در فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد نمونه‌ی موردی: شهرستان خوانسار، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۸، شماره ۴، ۱۵۲-۱۳۷.

توان‌ها و قابلیت‌های اکوتوریستی مناطق حفاظت‌شده محیط زیست در جهت توسعه‌ی پایدار (مطالعه‌ی موردی: مناطق حفاظت‌شده‌ی جهان‌نمای گرگان)، مطالعات مدیریت گردشگری، سال هشتم، شماره ۲۵، ۷۹-۶۳.

رخشانی‌نسب، حمیدرضا و ضرابی، اصغر (۱۳۸۸)، چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در ایران، مجله فضای جغرافیایی، سال نهم، شماره ۲۸.

رنجبر، محسن و موحدیان، فاطمه و احمدی‌زاده، زهرا-السادات (۱۳۹۳)، نقش آموزش کوهنوردان و گردشگران در تقویت و توسعه اکوتوریسم کوهستان (مطالعه موردی کوه دماوند)، فصلنامه‌ی مطالعات مدیریت شهری، سال ششم، شماره‌ی هفدهم، ۹۶-۸۷.

- TIES (The International Ecotourism Society) (2015), The Definition <https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>.
- T.O. Cheung, L & Jim, C.Y (2014), Expectations and willingness-to-pay for ecotourism services in Hong Kong's conservation areas, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, Vol. 21, No. 2, 149–159.
- Wang, J & Zhong, L & Chen, T (2015), Evaluation of ecotourism development in rural regions of China, *Chinese Journal of Population Resources and Environment*, Vol. 13, No. 2, 162–168.
- Weaver, D. B., & Lawton, L. J. (2007). Progress in tourism management. Twenty years on: the state of contemporary ecotourism research. *Tourism Management*, 28, 1168-1179.
- YÖlmaz, O (2011), Analysis of the potential for ecotourism in Gölhisar district, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 19, 240–249.
- Eshun, G & Tagoe-Darko, E (2015), Ecotourism development in Ghana: A postcolonial analysis, *Development Southern Africa*, Vol. 32, No. 3, 392–406.
- Jing, Y & Fucai, H (2011), Research on Management of Ecotourism Based on Economic Models, *Energy Procedia* 5, 1563–1567.
- Liu Yan & Shi Dan, LI Xiu-xia. A research on phenomena, causes and countermeasures of eco-tourism in China, *Resources and Industries*, 12:131-134.
- Masberg, B.A & Morales, N (2008), A case analysis of strategies in ecotourism development, *Aquatic Ecosystem Health and Management* 2, 289-300.
- Mawere, M. and Mubaya, T. R. (2012). The Role of Ecotourism in the Struggles for Environmental Conservation and Development of Host Communities in Developing Economies: The Case of Mtema Ecotourism Center in South-Eastern Zimbabwe. *International Journal of Environment and Sustainability*, 1 (1):16-33.
- Meleddu, M & Pulina, M (2016), Evaluation of individuals' intention to pay a premium price for ecotourism: An exploratory study, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 65, 67-78.
- Miller, C. C. (2017). Challenges and potentials of ecotourism as a form of conservation and sustainable development on Zapatera Island, Nicaragua (Unpublished master's thesis). Sweden/Swedish University of Agricultural Sciences.
- Nicula, V & Spânu, S (2014), Ways of Promoting Cultural Ecotourism for Local Communities in Sibiu Area, 21st International Economic Conference 2014, IECS 2014, 16-17 May 2014, Sibiu, Romania.
- Ocampo, L & Angela Ebisa, J & Ombe, J & Geen Escoto, M (2018), Sustainable ecotourism indicators with fuzzy Delphi method – A Philippine perspective, *Ecological Indicators*, 93, 874–888.
- Pasape, L & Anderson, W & Lindi, G (2015), Good governance strategies for sustainable ecotourism in Tanzania, *Journal of Ecotourism*, Vol. 14, Nos. 2–3, 145–165.
- Seifi, F., & Ghobadi, G. R. (2017). The role of ecotourism potentials in ecological and environmental sustainable development of Miankaleh Protected Region. *Open Journal of Geology*, 7 (4), 478–487.

یادداشت‌ها

¹ Liu Yan

² Donohue and Needham

³ Pasape

⁴ Wang

⁵ Eshun

⁶ Nicula

⁷ Spânu

⁸ Ocampo